

Ілона Ю. Григор'єва (Національний університет державної податкової служби України, м. Ірпінь, Україна)

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ БАНКІВ У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

У статті виявлено основні проблеми реформування системи оподаткування банківської системи в Україні. Запропоновано заходи щодо її вдосконалення з метою зміцнення стійкості банків і стимулювання економічного зростання.

Ключові слова: оподаткування банків, детінізація економіки, податковий облік, витрати і доходи банків.

Літ. 16.

Ілона Ю. Григорьева (Национальный университет государственной налоговой службы Украины, г. Ирпень, Украина)

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ БАНКОВ В ПОСТКРИЗИСНЫЙ ПЕРИОД

В статье выявлены основные проблемы реформирования системы налогообложения банковской системы в Украине. Предложены мероприятия по ее совершенствованию с целью укрепления устойчивости банков и стимулирования экономического роста.

Ключевые слова: налогообложения банков, детенизация экономики, налоговый учет, расходы и доходы банков.

Iloana Y. Grygorieva (National University of State Tax Service of Ukraine, Irpin, Ukraine)

PRIORITY DIRECTIONS FOR IMPROVEMENT OF BANKS TAXATION IN THE POST-CRISIS PERIOD

The article reveals the key problems in reformation of the taxation system for the banking system of Ukraine. Measures on its improvements are suggested aimed at strengthening the stability of banks and stimulating economic growth.

Keywords: taxation of banks; unshadowing the economy; tax accounting; expenses and incomes of banks.

Постановка проблеми. За гострої необхідності подолання негативних наслідків глобальної фінансової кризи зростає актуальність розширення інструментів впливу на фінансовий сектор економіки. Насамперед актуалізуються питання адаптації механізмів податкового регулювання банківської діяльності до світових стандартів (Базель-III). Вплив процесів інтеграції та фінансової глобалізації, а також специфіка соціально-економічних умов розвитку вітчизняної економіки потребують теоретичного переосмислення й обґрунтування напрямів практичного реформування системи оподаткування фінансової діяльності банківських установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток банківської системи України та вдосконалення системи оподаткування банківської діяльності в контексті реалізації фінансових пріоритетів розвитку України – це два паралельних і взаємопов'язаних процеси, тому питання податкового регулювання банківської системи в Україні завжди знаходилися в центрі пильної уваги таких науковців, як М. Бутильков [4], Н. Євченко [5], Л. Ключко [7; 8], Є. Литвиненко [9], К. Молодіко [10], Н. Петровська [12], Н. Реверчук [13], І. Сало [14]. Останнім часом важливість цього питання суттєво підвищилася через необхідність посилення антикризового регулювання банківської системи.

Невирішені частини проблеми. Віддаючи належне науковим розробкам вчених, слід зазначити, що невинний процес змін до Податкового кодексу, зумовлений труднощами виходу з кризи й адаптації його до реалій вітчизняної економіки, постійно викликає до життя гострі проблемні питання. Окремим новаціям концепції реформування податкової системи України, розробленої на період до 2015 р., дотепер не приділено достатньо уваги.

Метою дослідження є вивчення загроз і перспектив запровадження окремих змін в оподаткуванні вітчизняної банківської системи та визначення шляхів вдосконалення системи оподаткування банків у посткризовий період в Україні.

Основні результати дослідження. Кризові тенденції в економіці України виявили як недосконалість чинної системи оподаткування банківської діяльності, так і низку проблем, що перешкоджають її вдосконаленню:

- банківська інформація й агрегована статистика є недостатніми для глибокого аналізу впливу оподаткування на банки;
- недосконале адміністрування податків і різночитання норм законів;
- серед методів державного регулювання банків в Україні пріоритетним було і залишається грошово-кредитне регулювання, податкові заходи відіграють скоріше контрольну функцію;
- регулювання банківської діяльності значною мірою сконцентроване в межах самої банківської системи за активної участі НБУ, який має у своєму розпорядженні лише грошово-кредитні важелі регулювання.

У зв'язку із загрозою другої хвилі кризи і необхідністю підтримки вітчизняних банків було ініційовано проект реформування податкової системи, розроблений Міністерством фінансів України спільно з Державною податковою службою. Цей проект містить норми, які можуть призвести до необґрунтованого посилення податкового тиску на бізнес і населення, прискорити процес девальвації гривні і спричинити зростання тіньової економіки, обсяг якої за підсумками I кварталу 2012 р. склав 34% ВВП і продовжує зростати [6].

Негативні для функціонування економіки й розвитку бізнесу наслідки можуть виникнути у разі реалізації таких реформаторських новацій фіскальних органів, як введення ПДВ на операції фінансових установ із заставним майном та операції з продажу або придбання зобов'язань за депозитами, введення 3% внесків до Пенсійного фонду України з операцій купівлі безготівкової іноземної валюти або 15% збору з операцій продажу іноземної валюти.

Реалізація банком заставного майна в разі настання неплатоспроможності позичальника є законним способом покриття збитків від кредитних операцій. Так, при зверненні стягнення на майно боржників, які не є платниками ПДВ, банки не отримують прибутку і не створюють доданої вартості, тому запровадження ПДВ у цьому випадку виглядає необґрунтованим.

Прийняття вищезазначених змін передусім збільшить фінансове навантаження на неплатоспроможних позичальників, оскільки вартості переданого ними в заставу майна, зменшеної на суму ПДВ, може бути недостатньо для повного погашення їхньої кредитної заборгованості. Крім того, такий порядок фактично означає подвійне оподаткування боржника податком на додану вартість — спочатку при придбанні в кредит майна, а потім при продажу цього майна як заставного в рахунок погашення боргу.

Можливим наслідком податку з обороту для банківської системи може виявитися скорочення реального грошового обороту, який проходить через банківську систему. Більш того, бізнес все одно буде шукати можливість скоротити податок, уникнути його шляхом приховування реального обсягу обороту, в тому числі через перерозподіл статей обороту на інші статті балансу. Однак під час першого етапу обговорення з бізнесом проекту податкової реформи банкіри отримали від Державної податкової служби України (ДПСУ) запевнення, що до них не буде застосовуватися податок з обороту, тому що ніде у світі банківські послуги не обкладаються податком з обороту. Цей податок відноситься до товарної групи. Банки ж переважно здійснюють кредитно-депозитні операції

Ініційовані ДПСУ податкові зміни можуть збільшити збитки банківської системи, зумовлені невиконанням боржниками взятих на себе зобов'язань. Так, обсяг проблемної заборгованості в кредитних портфелях банків за даними НБУ на 01.08.2012 становить 75,9 млрд. грн., або 9,2% кредитного портфеля [11].

Також не зовсім виправданим є введення тривідсоткового пенсійного збору з операцій купівлі безготівкової інвалюти. За беззаперечно позитивних наслідків для підтримання джерел наповнення валютного ринку такий збір не тільки є відхиленням від світової практики, але й може спричинити вихід частини операцій з купівлі-продажу валюти в тінь. Але цей захід не спроможний вирішити проблему дефіциту Пенсійного фонду України, який в 2012 р. збільшено Кабінетом Міністрів України на 57% – з 9705 млрд. грн. до 15324 млрд. грн. [16]. Слід зазначити, що збільшувати обсяг надходжень до Пенсійного фонду необхідно шляхом впровадження інших державних механізмів впливу, які реально сприятимуть збільшенню дохідної бази фонду – за рахунок розвитку підприємництва, розширення виробничої бази підприємств, збільшення робочих місць і бази для нарахування пенсійних внесків. Таким чином, збільшення податкового тягара не вирішить проблем дефіциту бюджету та пенсійного фонду, а лише посилить соціальну напругу в суспільстві, зробить неможливим досягнення стійких темпів економічного розвитку і сповільнить посткризове відновлення економіки.

Ще більш негативним виглядає запровадження 15-відсоткового збору з операцій продажу готівкової валюти [3], що суттєво вдарить по заощадженнях населення. Такий захід відноситься до заходів детінізації економіки, а тому має здійснюватися в комплексі заходів амністії тіньових капіталів, а не стабілізації валютного ринку, що приховує його справжню суть.

Що стосується найбільш гострого для банкірів питання про порядок відображення в податковому обліку витрат на формування резервів банку, а також порядку списання безнадійної заборгованості за рахунок резервів, то нині їх податковий облік прирівняно до правил фінансового обліку, що знімає низку проблемних питань. Разом з тим, на основі задекларованого в проекті податкової реформи принципу скасування пільг з податку на прибуток принципи віднесення резервів на валові витрати можуть змінитися. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №1233 від 27.12.2010 [2], в банківському «Звіті про суми податкових пільг» до розряду «пільг» відносяться і резерви під

безнадійну заборгованість, і збитки минулих років, облік яких, звичайно ж, не є жодними пільгами. Зі вступом в дію Податкового кодексу поняття «валові витрати» більше не існує, тому у низці банків іноді виникають проблеми, пов'язані з розформуванням резервів, які до набрання чинності Податкового кодексу України [1] не відносилися на валові витрати (резерви під відсотки і під стандартну заборгованість). При розформуванні резервів виникає можливість зарахування їх до оподаткованого доходу, через що різко посилюється податкове навантаження на банки. Для недопущення таких випадків, які виникли на стику змін у законодавстві, доцільно створити консультаційну та дорадчу робочу групу представників банків і ДПСУ.

Крім того, в третьому розділі Податкового кодексу України [1] необхідно ввести окрему статтю «Особливості оподаткування банків» (за аналогією зі страховиками), де повинні бути чітко відрегульовані всі питання, що стосуються специфіки банківської діяльності. Зокрема, це операції з цінними паперами, формування і розформування резервів, продаж кредитних портфелів, прийняття на баланс і подальший продаж заставного майна, виконання функцій податкового агента тощо. Це було б логічно, оскільки банки мають навіть свою специфічну декларацію з прибутку, яку було б набагато простіше і прозоріше заповнювати, якщо б усі особливості оподаткування банків були обумовлені й зібрані разом.

Висновки. Зважаючи на те, що в правовій системі України банківське право виділене як самостійна галузь, то на перспективу, враховуючи специфіку банківської діяльності, доцільно було б і питання, пов'язані з роботою механізму їх оподаткування, виокремити із загального податкового законодавства і віднести до цієї специфічної галузі. У зв'язку з цим доцільно було б запозичити зарубіжний досвід окремих країн, де всі сфери банківської діяльності регламентуються окремим банківським кодексом, складовою якого, зокрема, є закон про оподаткування банків.

Наступним напрямом вдосконалення системи оподаткування банків є визначення оптимального рівня їхнього податкового навантаження. Побудова такої моделі дасть можливість банку оцінити ефективність заходів податкового менеджменту, а державі – виявити банки, які потребують ретельнішого податкового контролю та регулювання, а також дозволить зберегти оптимальний баланс між банками-платниками податків і державними потребами.

Покращити стан бюджету можливо не лише за рахунок збільшення надходжень від податків, а й удосконалення їх адміністрування, зокрема ПДВ. В умовах адаптації податкового законодавства України до законодавства ЄС проблема бюджетного відшкодування ПДВ та бюджетного заборгованості з цього податку стоїть дуже гостро. І така ситуація характерна не лише для України. Для країн ЄС, за підрахунками Євростату, обсяги незаконного відшкодування ПДВ становлять 60–100 млрд. євро [15]. В Україні незаконне відшкодування ПДВ стало одним з засобів тіньової економіки. У зв'язку з цим доцільно розглянути можливість застосування в Україні зарубіжного досвіду використання банківської системи в якості інструменту удосконалення механізму відшкодування ПДВ.

В умовах фінансової кризи реалізація запропонованих пропозицій сприятиме вдосконаленню механізму оподаткування діяльності банків, поліпшенню їхньої фінансової стійкості, вирівнюванню умов оподаткування банків та інших господарюючих суб'єктів, збільшенню надходжень до бюджету.

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 №2755-VI // zakon1.rada.gov.ua.
2. Про затвердження Порядку обліку сум податків та зборів, не сплачених суб'єктом господарювання до бюджету у зв'язку з отриманням податкових пільг: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2010 №1233 // zakon1.rada.gov.ua.
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо операцій з іноземною валютою: Законопроект №11-433 // w1.c1.rada.gov.ua.
4. *Бутьльков М.Л.* Налогообложение как фактор банковской деятельности: Монография. – М.: Финансы и кредит, 2002. – 184 с.
5. *Євченко Н.Г.* Оподаткування як фактор банківської діяльності // Економіка: проблеми теорії і практики: Збірник наук. праць Дніпропетровського національного університету. – Вип. 240, Т. 1. – Дніпропетровськ, 2008. – С. 69–75.
6. Інформаційно-аналітичні матеріали // Міністерство економічного розвитку і торгівлі // www.me.gov.ua.
7. *Клюско Л.А.* Регулювання банківської діяльності в Україні та шляхи її вдосконалення // Науковий вісник НАДПС України (економіка, право). – 2005. – №5. – С. 38–43.
8. *Клюско Л.А.* Удосконалення механізму оподаткування комерційних банків податком на прибуток // Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України (економіка, право). – 2002. – №4. – С. 232–234.
9. *Литвиненко Є.О.* Податкове стимулювання інвестиційної діяльності промислових підприємств // Фінанси України. – 2004. – №11. – С. 33–34.
10. *Молодило К.Ю.* Податкові пільги як засіб впливу на розвиток комерційних банків // Наукові записки НаУКМА. – 2011. – Т. 116: Юридичні науки. – С. 90–94.
11. Основні показники діяльності банків // Національний банк України // www.bank.gov.ua.
12. *Петровська Н.В.* Банківські операції як об'єкт оподаткування // Ефективна економіка: Електронне наукове фахове видання // www.economy.nauka.com.ua.
13. *Реверчук Н.Й.* Зарубіжний досвід податкового регулювання банківської діяльності та його застосування в Україні // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.5. – С. 221–225.
14. *Сало І.В., Дяконова І.І., Євченко Н.Г.* Оподаткування банків. – Суми: Університетська книга, 2010. – 208 с.
15. *Семенко Т.* Механізм бюджетного відшкодування до та після прийняття податкового кодексу України // Банківська справа. – 2011. – №6. – С. 42–47.
16. У Пенсійному фонді України підбито підсумки діяльності у 2012 році // Пенсійний фонд України // www.pfu.gov.ua.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2012.